

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของนิรุกติศาสตร์

ละครเรื่องคณะจันทโรภาส เป็นละครเรื่องที่ได้รับการนิยมนิยมจากคนดูในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นอย่างมาก จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทั้งในพระนครและต่างจังหวัด ทั้งนี้เพราะได้ปรับปรุงการแสดงละครเรื่องอย่างทีแสดงกันอยู่ในเวลานั้นให้มีความทันสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเพลง อันถือได้ว่าเป็นรอยต่อที่สำคัญยิ่งของการเปลี่ยนแปลงลักษณะเพลงจากเพลงไทยเดิม* มาเป็นเพลงไทยสากล** บุคคลผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของคณะจันทโรภาสดังกล่าวคือจวงจันทร์ จันทรังษี หรือที่รู้จักกันดีในนามของ พรานบุรุษ

พรานบุรุษเป็นผู้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญๆ ในคณะจันทโรภาสหลายด้าน ทั้งในฐานะผู้เขียนบทละคร ผู้ประพันธ์เพลง ผู้กำกับการแสดง และอื่นๆ ซึ่งแต่ละด้านพรานบุรุษก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถอย่างดียิ่ง แต่สิ่งที่คุณคนส่วนใหญ่มักจะนำมากล่าวขวัญถึงกันอยู่เสมอได้แก่ บทละครและเพลงจากละครเรื่องของพรานบุรุษ

* เพลงไทยเดิม หมายถึงเพลงไทยแบบฉบับ (Traditional Music) อันเป็นเพลงที่ถือกำเนิดในภูมิภาคนี้และที่คนไทยได้เกี่ยวข้องกับผูกพันมาแต่ดั้งเดิม มีวิวัฒนาการมาจนถึงขั้นสูงสุดในระดับอันเป็นที่ยอมรับกันอยู่ทุกวันนี้ (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2533 : 647)

** เพลงไทยสากล หมายถึงเพลงที่มีเนื้อร้องเป็นภาษาไทย ใช้ดนตรีสากลเป็นหลักในการบรรเลงดำเนินตามแบบดนตรีตะวันตกทั้งในกระบวนสร้างจังหวะ ท่วงทำนอง การบันทึกและเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง (จำนง รังสิกุล อ้างถึงใน พรเพ็ญ ตันประเสริฐ, 2533 : 1)

พรานบุรุษได้แต่งบทละครเรื่องไว้มากมายนับร้อยเรื่อง แต่ละเรื่องล้วนได้รับความนิยมชมชอบจากผู้ชมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องจันทร์เจ้าขา นับเป็นบทละครเรื่องแรกที่ช่วยแพร่กระจายชื่อเสียงของพรานบุรุษไปสู่ประชาชนให้กว้างขวางมากขึ้น ละครเรื่องนี้ได้จัดแสดงตามโรงมหรสพต่างๆ ทั้งในพระนครและธนบุรีถึง 49 รอบ นับเป็นสถิติสูงสุดของวงการละครในยุคนั้นทีเดียว ด้วยยังไม่เคยมีละครคณะใดหรือเรื่องใดทำได้เช่นนี้มาก่อน ทั้งนี้ยังไม่รวมการแสดงในจังหวัดต่างๆ อีกเกือบทั่วประเทศ แม้กระทั่งในระยะหลังเมื่อมีการนำละครเรื่องแบบจันทโรภาสของพรานบุรุษมาแสดงไม่ว่าในโอกาสใดๆ ก็มักจะนำเรื่องจันทร์เจ้าขามาจัดแสดงกันมากที่สุด ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่มีความดีเด่นและเป็นที่รู้จักกันไม่น้อยได้แก่เรื่องโรสิตา ห้วยแก้ว ขอบรั้วริมวัง น้ำผึ้งรวง ฝนล่องฟ้า และใจใจซึ้ง เป็นต้น

ละครเรื่องแบบจันทโรภาสของพรานบุรุษนั้น เป็นละครเรื่องที่มีลักษณะการแสดงบางอย่างต่างไปจากละครเรื่องแบบปรีดาสัย อันเป็นต้นแบบของการแสดงละครเรื่องคณะต่างๆ ของไทย กล่าวคือ เป็นละครเรื่องที่ได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการใช้เพลงประกอบการแสดง จากเดิมที่เคยใช้เพลงไทยที่มีการเอื้อนทำนองมาเป็นเพลงไทยเนื้อเต็ม รวมทั้งนำเพลงไทยสากลมาใช้ประกอบการแสดง ทำให้ละครเรื่องคณะจันทโรภาสมีการใช้เพลงแตกต่างไปจากละครเรื่องคณะอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้ตัดลักษณะการแสดงบางอย่างออกไป ได้แก่ การใช้ลูกคู่ และการใช้กรับพวงตีให้จังหวะขณะที่ตัวละครร้องบท ทั้งนี้เพื่อให้ฟังเนื้อเรื่องได้ชัดเจนขึ้น และช่วยให้การแสดงรวดเร็วขึ้นด้วย จากลักษณะการแสดงหลายๆ อย่างที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวนี้เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้ละครเรื่องคณะจันทโรภาสได้รับความนิยมสำเร็จอย่างงดงาม

พรานบุรุษจึงเป็นบุคคลที่คนในวงการศิลปะแขนงละครเรียกว่า "ครู" และยกย่องให้เป็นปรมาจารย์ในด้านละครเรื่อง ผลงานและความสามารถของพรานบุรุษนั้น เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากทัศนะของบุคคลต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงพรานบุรุษและผลงานของเขาไว้อย่างมากมาย อาทิ

รัตน์ ยาวะประภาส ได้เขียนถึงพรานบุรุษไว้ในสารคดีพิเศษเรื่อง "พรานบุรุษ ผู้ชูชวลานาฏกรรมไทย" มีความตอนหนึ่งว่า "พรานบุรุษสามารถทำให้โลกละครวงแคบๆ ของ

เมืองไทยต้องไหวตัวและตื่นเต้นในบทเพลงทำนองใหม่กันอย่างเกรียวกราวถึงกับ สมิงนคร-อินทร์ (พระยาวิเชียรสุนทร) ผู้คุมบังเหียนการละครยุคนั้นต้องอุทานออกมาว่า ข้าพเจ้าพบคนดีเกิดขึ้นแล้ว" (2493 อ้างถึงใน อนุสรณ์พรานบุรี, 2519)

มนัส จรรย์รงค์ กล่าวถึงพรานบุรีไว้ใน "พรานบุรีเสียเก่าไม่ถอยแห่งโลกละครและภาพยนตร์" ว่า "ในปีพ.ศ. 2470 พรานบุรีได้พาคณะละครออกเดินทางไปแสดงที่เขมร ข้าพเจ้าอยากที่จะกล่าวว่าไม่มีคณะละครใดที่จะสู้เขาได้ในการแสดงที่หัวเมือง เลียงจากเมืองหลวงที่ได้ปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์และเสียงเล่าอะไรก็ตาม เมื่อนำละครไปแสดงที่จังหวัดใด เขาก็ได้รับการต้อนรับอย่างคับคั่ง" (2498 อ้างถึงใน อนุสรณ์พรานบุรี)

สด คุรุมะโลหิต กล่าวถึงพรานบุรีไว้ในตอนหนึ่งของบทความเรื่อง "หยดชีวิตที่กลั่นออกมาเป็นศิลปะบริสุทธิ์" ว่า

พรานบุรีเป็นหยดชีวิตหยดหนึ่งของธรรมชาติ เป็นคนไทยคนหนึ่งที่ต้องการจะสร้างความสุขให้แก่ประชาชนด้วยเสียงที่กลั่นออกมาจากศิลปะบริสุทธิ์ งานของพรานบุรีเป็นงานที่ไม่ตาย เพราะเป็นการแสดงออกของอารมณ์ที่สวຍงามตามธรรมชาติ อารมณ์ที่เป็นพลังของการสร้างสรรค์สิ่งคมใหม่ ชีวิตใหม่ ด้วยรสของศิลปะบริสุทธิ์ที่เป็นต้นกำเนิดของความร่มเย็นแห่งชีวิตแท้ ซึ่งควรเป็นจุดหนึ่งของการสร้างสังคมใหม่ในด้านสงบสุข และความเป็นอิสระเสรี

(อนุสรณ์พรานบุรี)

จากข้อเขียนดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งข้อคิดเห็นของบุคคลอื่นๆ ที่มีต่องานละครของพรานบุรี ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจละครและบทละครร้องของพรานบุรี ว่ามีลักษณะอย่างไรจึงสามารถแข่งขันกับละครร้องคณะอื่นๆ ในขณะนั้นได้ จนเป็นที่ยอมรับและได้รับความนิยมนจากคนดูในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นอย่างมาก

เมื่อได้ลองสืบค้นและเสาะหาบทละครร้องของพรานบุรีมาศึกษาในเบื้องต้น ก็พบว่าบทละครร้องของพรานบุรีมีลักษณะคลี่คลายไปจากบทละครร้องแบบปรีดาวัลย์อันเป็นต้นกำเนิด

หลายประการ ที่สำคัญก็คือจากเดิมที่เคยดำเนินเรื่องด้วยบทร้องของตัวละครเป็นหลัก โดยมีบทพูดแทรกประกอบเข้ามาบ้างเล็กน้อย ก็ค่อยๆ กลายลักษณะเป็นให้บทพูดมีส่วนต่อการดำเนินเรื่องเช่นเดียวกับบทร้องมากขึ้น จนบางเรื่องการดำเนินเรื่องส่วนใหญ่จะใช้บทพูดของตัวละครเป็นสำคัญ ส่วนบทร้องกลายเป็นเพียงการแทรกประกอบเข้ามาเท่านั้น นอกจากนี้ลักษณะเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงก็มีรูปแบบคำประพันธ์ และท่วงทำนองแปรเปลี่ยนไปในแนวเพลงสากลมากขึ้นซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าละครร้องแบบจันทโรภาสของพรานบุรีเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของการแสดงละครร้องของไทยที่ได้วิวัฒนาการมาเป็นละครเพลงและละครประกอบเพลงในยุคต่อมา

เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดนำผลงานด้านการละครของพรานบุรีมาศึกษาอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะนำบทละครร้องของพรานบุรีมาศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบ เนื้อหา การใช้ภาษา ตลอดจนวิธีการแสดง เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานด้านการละครของพรานบุรีให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมการแสดงของชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาลักษณะและพัฒนาการของบทละครร้องของพรานบุรี
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทละครในด้านการใช้ภาษา เนื้อหา ตลอดจนวิธีการแสดง

สมมติฐาน

บทละครร้องของพรานบุรีได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากคุณค่าทางด้านการใช้ภาษา เนื้อหา และวิธีการแสดง

ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาบทละครร้องของพรานบุรีที่รวบรวมได้จากทายาท

ของพรานบุรุษ จำนวน 28 เรื่องเท่านั้น เรียงตามลำดับปีพ.ศ. ที่จัดแสดงซึ่งระบุไว้ในบทละครแล้ว มีดังนี้คือ

1) จับแพะชนแกะ (2469)	15) อยากจะรักสักครั้ง (2485)
2) แม่ศรีเวียง* (ไม่ระบุปีพ.ศ.)	16) ขอบริ้วริมวัง (2485)
3) ขวัญใจโจร (2473)	17) พันธุ์ไม้เลื้อย (2485)
4) บุปผาชาตินคร* (ไม่ระบุปีพ.ศ.)	18) คินหนึ่งยังจำได้ (2486)
5) โรสิตา (2474)	19) ดอกโสมบานเช้า (2486)
6) จันทรเจ้าขา (2474)	20) เขนยที่เคยหนุน (2486)
7) ใจใจซึ้ง (2477)	21) คนดีที่โลกลืม (2488)
8) เพลงเสน่ห์ (2477)	22) พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้ (2488)
9) ห้วยแก้ว (2478)	23) ภูหยัน (2488)
10) เมืองรักเมืองร้าง (2478)	24) ผู้ชนะทิศเดียว (2489)
11) น้ำผึ้งรวง (2478)	25) บางระจัน (2489)
12) หนูจำ (2479)	26) ไม่คืนคำ (2489)
13) เลือดอยุธยา (2480)	27) อูมาปาหนัน (2489)
14) ฝนสั่งฟ้า (2481)	28) ขอนลอยน้ำ (ไม่ระบุปีพ.ศ.)

2. เนื่องจากการศึกษาบทละครร้องของพรานบุรุษครั้งนี้เป็นงานวิจัยทางด้านวรรณคดี ดังนั้นจึงวิเคราะห์เน้นหนักไปในด้านของบทละคร โดยเฉพาะด้านวิธีการใช้ภาษา เนื้อหา และวิธีการแสดงเท่านั้น

* สำหรับบทละครทั้งสองเรื่องนี้ ถึงแม้จะไม่ได้ระบุปี พ.ศ. ไว้ที่บทละคร แต่จากหลักฐานทางเอกสารหลายฉบับ ประกอบกับลักษณะของตัวบทละคร สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบทละครที่แต่งในระหว่างพ.ศ. 2470 - พ.ศ. 2474 จึงจัดให้เป็นบทละครในระยะต้นๆ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. สํารวจและกำหนดหัวข้อปัญหาในการวิจัย
2. ศึกษาค้นคว้าทฤษฎีและเอกสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย
3. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลากรผู้มีความรู้ และหรือ เกี่ยวข้องกับการแสดงละครร้องของพรานบุญทั้งในอดีตและปัจจุบัน พร้อมทั้งข้อมูลจากเทปบันทึกภาพและเทปบันทึกเสียง แล้วจัดแบ่งประเภทข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงเพื่อนำเสนอในแต่ละบท
5. สรุปและเขียนรายงานผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะและคุณค่าของบทละครร้องของพรานบุญ
2. เป็นการเผยแพร่บทละครร้องของพรานบุญให้เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น
3. ทำให้ทราบวิวัฒนาการของละครร้องซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของการละครไทย
4. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมการแสดงของไทยต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ละครร้อง หมายถึงการแสดงเป็นเรื่องที่ตัวละครใช้ศิลปะการขับร้องเป็นหลักสำคัญในการดำเนินเรื่องแทนการพูด โดยไม่เน้นศิลปะการรำ

บทละครร้องของพรานบุญ หมายถึงบทละครที่จวงจันทร์ จันทร์คณา หรือพรานบุญ แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงเป็นละครร้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์บทละครร้องของพรานบุญในครั้งนี้ พบว่ามีงานค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับละครร้องอยู่ 2 เรื่องคือ

1) วิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์บทละครเรื่องพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์" ของ จันทิมา พรหมโชติกุล (2518)

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวเคราะห์บทละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ในด้านประวัติความเป็นมา ประเภท ลักษณะ และคุณค่าของบทละคร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ละครเรื่องเป็นละครที่ได้ต้นเค้ามาจากละครโอเปร่าของตะวันตก และละครรำของไทยผสมกัน บทละครเรื่องที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนิพนธ์ขึ้นนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ บทละครเรื่องที่ทรงคิดเค้าโครงเรื่องขึ้นเอง และบทละครที่ทรงได้เค้าโครงเรื่องมาจากที่อื่น ลักษณะของบทละครจะแบ่งออกเป็นชุด แต่ละชุดจะตั้งชื่อให้สัมผัสคล้องจองกัน ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในบทละครเป็น "กลอนคำร้อง" บางตอนอาจแทรกคำประพันธ์พิเศษอื่นๆ เช่น กลอนขับเสภา กลอนร่าย กลอนบทละคร ฯลฯ บทละครเรื่องของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ส่วนใหญ่ให้คุณค่าทางด้านสังคมมากกว่าคุณค่าทางด้านสุนทรียรส

2) งานวิจัยเรื่อง "ศิลปะการละครของไทย" ของประเทิน มหาพันธ์ (2525)

เป็นงานวิจัยที่ศึกษาประวัติความเป็นมาของละครเรื่อง ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 จากความคิดริเริ่มของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ จนกระทั่งถึงยุคที่ละครเรื่องสลายตัวลงในปีพ.ศ. 2495 โดยผู้วิจัยได้แบ่งละครเรื่องออกเป็นยุคต่างๆ คือ ละครเรื่องยุคละครนฤมิตร ละครเรื่องยุคปริตาลัย ละครเรื่องยุคปราโมทย์ ละครเรื่องยุคนาครบรรเทิงและละครเรื่องยุคราตรีพัฒนา แล้วจึงศึกษาวเคราะห์บทละครของคณะต่างๆ ในด้านข้อมูลเกี่ยวกับบทละครกับข้อมูลเกี่ยวกับเพลงในบทละคร โดยเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของตารางแจกแจงรายละเอียดส่วนต่างๆ ของบทละคร และตารางแสดงค่าความถี่ ร้อยละ ของเพลงที่ใช้ในบทละคร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาวเคราะห์แบบแผนการแสดงละครเรื่อง โดยพิจารณาละครเรื่องแต่ละยุคตามผู้วิจัยแบ่งไว้

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ละครเรื่องเป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมจากประชาชนตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มมีการจัดแสดงขึ้นเป็นครั้งแรก แม้เมื่อคณะปริตาลัยจะได้ล้มเลิกกิจการไป แต่ก็มี

คณะละครใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายคณะ และได้จัดแสดงละครเรื่องสืบต่อมา โดยในระยะแรกยังคงใช้บทละครเรื่องพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์แสดง ต่อมาภายหลังจึงมีผู้คิดแต่งบทละครเรื่องขึ้นใหม่อีกหลายร้อยเรื่อง ราว พ.ศ. 2490 ละครเรื่องได้เปลี่ยนผู้แสดงจากที่เคยใช้ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน มาเป็นผู้แสดงแบบชายจริงหญิงแท้ จนกระทั่งเมื่อเริ่มมีการสร้างภาพยนตร์ไทยมากขึ้น ละครเรื่องก็ไม่ค่อยได้รับความนิยมจากประชาชนอีกต่อไป บรรดาตาราละครเรื่องและผู้ที่เคยมีส่วนในการจัดแสดงละครเรื่องต่างหันไปแสดงภาพยนตร์บ้าง นกัษย์ภาพยนตร์บ้าง อีกทั้งโรงละครต่างๆ ก็พากันเปลี่ยนกิจการไปเป็นโรงภาพยนตร์ จึงทำให้ละครเรื่องเสื่อมลงและสลายตัวไปในที่สุดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2495 ในด้านแบบแผนการแสดงละครของไทยนั้น นับว่าเป็นละครที่มีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากอุปรากรของตะวันตก อุปรากรของจีน และละครบั้งสาวนของมาเลเซีย ละครของไทยเป็นการแสดงที่มีเสน่ห์และมีอัจฉริยะเป็นของตนเอง อีกทั้งยังให้คุณค่าทางด้านสังคมและสุนทรียรสในหลายๆ ด้าน